

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER VE RİSK YÖNETİMİ

Hakan ERTÜRK
İç Denetçisi
Hazine Müsteşarlığı

ÖZET: Dünya’da son 3 yılda finans piyasasında yaşanan kriz finans piyasası aktörlerinin mercek altına alınmasına neden olmuştur. Başta ABD ve Avrupa olmak üzere, finans piyasasının en önemli aktörleri olan bankalarda iflaslar yaşanmış ve finansal sistemde yaşanan kriz reel sektöre de sirayet etmiş ve neredeyse tüm ülkelerde resesyon yaşanmıştır. Yaşanan bu kriz finans kesiminde yaşanacak bir krizin ne denli büyük etkilere yol açtığını göstermesi açısından önemli olup bundan ders alınması gerektiği ortadadır. Bu çalışmada bankaların ne tür risklerle karşı karşıya olduğu ve bu risklere karşı ne tür araçlara sahip oldukları gösterilmeye çalışılmıştır. Burada açıklamaya çalışılan risklerin sadece bankalar için geçerli olmadığını hem özel sektör hem kamu işletmelerinin hem de devlet kurumlarının bu risklerden bazılarıyla bir açıdan karşı karşıya kaldığını ifade etmek gerekmektedir. Bu çalışmayla bankalar açısından risk yönetiminin arz ettiği önem ve bankalar açısından çok aktif bir yönetim süreci olan risk yönetiminin neyi ifade ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma risk yönetimi konusunda yazılmış makale ve kitapların taranması ve finans üzerine edinilen tecrübelerin kullanılması yoluyla hazırlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Finans piyasası, bankacılık, risk, iç denetim.

GİRİŞ

Bankacılık sektöründe de şirket yönetimlerinin temel amaçları, şirket sahiplerinin sahip olduğu şirket varlıklarının değerinin arttırılmasıdır. Her alanda olduğu gibi bu amacın gerçekleştirilmesi belli risklerin alınmasını getirmektedir. Finansal kesimin bu amacı gerçekleştirmek amacıyla karşı karşıya kaldığı riskler; faiz riski, piyasa riski, kredi riski, bilanço dışı unsurlardan kaynaklanan riskler, teknoloji ve operasyonel riskler, döviz kuru riski, hükümlerlik veya ülke riski, likidite riski ve iflas riskleri şeklinde özetlenebilir. Çalışmamızda bu risklerin her biri bankacılık kesimi açısından ele

alınmış ve söz konusu risklerin finansal kuruluşları nasıl etkilediği anlatılmaya çalışılmış ve bu risklere karşı yöneticilerin hangi araçlara sahip oldukları her bir risk faktörü için ortaya konmuştur. Aşağıda finansal kesimin karşı karşıya kaldığı risklere geçmeden önce banka bilançolarının yapısından bahsedilerek bilanço yapısının ne ifade ettiği ortaya konulmuştur.

A. BANKA BİLANÇOLARI

Bir bankanın belirli bir dönem içerisinde nasıl çalıştıklarını ve amaçlarına dönük olarak nasıl bir performans sergilediklerini değerlendirebilmenin yolu bankalara ait finansal tabloların incelenmesini gerektirmektedir. Bankaların bilançolarının yükümlülükleri fon kaynaklarını, varlıkları ise bu fonların nasıl kullanıldığını göstermektedir. Bankalar ticari işlerini öz kaynaklarını kullanarak değil yabancı kaynakları kullanarak gerçekleştirmek üzere faaliyet gösterirler. Bankaların aktifleri genel olarak dört ana kalemden oluşur. Bunlar krediler, menkul kıymetler (genel olarak hazine kağıtları), rezervler ve diğer varlıklardır. Bankaların pasifi ise mevduatlar, mevduat dışı kaynaklar (İnterbank, Merkez Bankası, Uluslararası menkul kıymetler) öz kaynaklar ve diğer pasif hesaplardan oluşmaktadır.

Banka mevduatları kısa ve uzun vadeli olarak tasnif edilmekte olup, tasarruf mevduatları, ticari mevduatlar ve diğer mevduatlardan oluşmaktadır. Mevduat dışı kaynaklar ise, tahvil ve bono ihracı, merkez bankasından borçlanma, diğer bankalardan borçlanma ve uluslararası piyasalardan sağlanan kredilerden oluşmaktadır. Bu kredilere örnek olarak sendikasyon kredileri verilebilir. Öz kaynaklar, esas itibarıyla ödenmiş sermayeden oluşmakta olup, esas itibarıyla banka varlıklarının düşmesine karşılık bir güvence temin etmek amacıyla kullanılan bir kaynaktır.¹

Banka varlıklarına baktığımızda ise krediler önemli yer tutmaktadır. Banka kredileri bankaların finansal sistemde üstlendikleri fon fazlası olanlardan fon açığı olanlara transfer şeklinde özetlenebilecek temel fonksiyonunun yerine getirilmesinde kullanılan temel araçlardır. Menkul kıymetler ise kredilerden sonra bankalar için gelir getirici varlıklardır. Bu men-

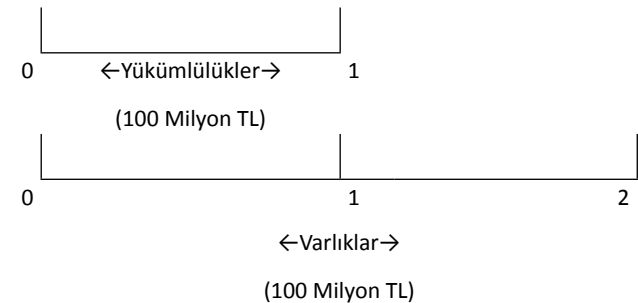
kul kıymetler hisse senedi portföyünden ziyade (çoğu ülkede bankaların hisse senedi portföyü oluşturması yasak veya sınırlandırılmıştır) bankalara sabit getiri sağlayan tahvil ve bonolardan oluşmaktadır. Bunlara Hazine bonosu ve tahvili örnek gösterilebilir. Banka rezervleri ise zorunlu ve serbest rezervlerden oluşmaktadır. Zorunlu rezervler banka mevduatlarının belli bir oranı olarak, bankaların merkez bankasında tutmak zorunda oldukları kısmı ifade etmektedir. Serbest rezervler ise bankaların acil nakit ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tuttukları nakit veya nakde yakın varlıkları ifade etmektedir.

B. BANKACILIK SEKTÖRÜ'NÜN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI RİSKLER²

1. Faiz Riski

Faiz riski bir bankanın varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzlukları nedeniyle katlandığı riski ifade etmektedir. Daha açık bir deyişle, bir bankanın aktifte yer alan kredi ve menkul kıymetlerinin vade yapısının, pasif hesapta yer alan mevduat ve mevduat dışı kaynakların vade yapısından farklılaşması nedeniyle karşı karşıya kaldığı faiz oranı riskini ifade etmektedir. Bunu aşağıdaki örnekle kısaca açıklayalım:

Bir bankanın 1 yıl vadeli 100 milyon TL değerinde mevduatı veya ihraç etmiş olduğu borç senedi (tahvil, bono gibi) olduğunu ve bunun karşısında, bankanın 100 milyon TL tutarında 2 yıl vade ile kredi verdiğini varsayalım. Bu durumu aşağıdaki şekilde gösterelim:

Bu zaman çizgilerinden de açıkça görüleceği üzere varlıkların finansmanı eksiktir. Çünkü, 2 yıllık varlıklar

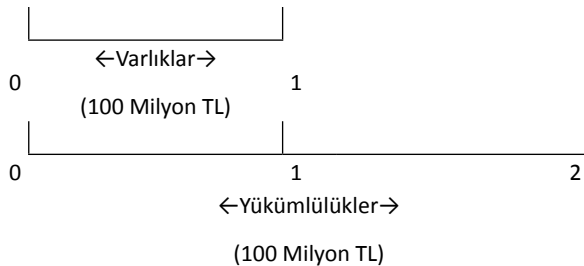
1 Bankacılık: Yönetim ve Performans, http://www.ekodialog.com/finansal_eko/fin_eko_konulari6.html

2 Saunders, Anthony-Cornett, Marcia Millon; Financial Institutions Management Six Edition, page: 168-188

1 yıllık yükümlülükle finanse edilmektedir. Bankanın borç senetleri karşılığında ödeyeceği faiz haddinin %9 olduğunu, vermiş olduğu kredi karşılığında alacağı faiz haddinin ise %10 olduğunu varsayalım. 1 yıl sonra banka %1 yani 1 milyon TL kar elde edecektir. Bununla birlikte, ikinci yıl için kar tutarı belli değildir. Eğer ikinci yıl faiz oranları değişmezse, banka tekrardan %9'dan menkul kıymet ihraç ederek yada borçlanarak kar haddini %1'de sabitleyebilecektir. Fakat faiz hadlerinin her zaman birinci ve ikinci yıllar arasında değişme riski vardır. Eğer faiz hadleri %11 olursa, bankanın karı ikinci yıl negatif olacak ve banka 1 milyon TL zarar edecektir.

Örnekten de görüleceği üzere kredilerin vadesinin, borçlanma vadesinden yüksek olması bankanın ikinci yıl faiz riskiyle karşılaşmasına neden olmuştur. Banka faiz oranlarının %1'den daha fazla artması durumlarında zarara girme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Sonuç olarak, bankaların yükümlülüklerine göre daha uzun vadeli varlıklara sahip olması, bankaların re-finansman riskiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Vade yapısının tam tersi yani varlıkların vadesinin daha kısa olduğu durumlarda ise "reinvestment" diye adlandırılan yeniden yatırım riskiyle karşılaşılacaktır. Bu duruma ilişkin zaman çizelgesi aşağıdaki gibi olacaktır.

Yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere, banka iki yıl vadeli 100 milyon TL'lik bir kaynağa sahipken, vermiş olduğu kredi 100 milyon TL tutarındaki kredi ise 1 yıl vadeli. Bu pozisyonda da banka faiz riskiyle karşı karşıyadır. Bankanın krediyi önceki örnekte olduğu gibi krediyi %10 faiz haddi üzerinden verdiğini, kredinin finansmanında kullandığı fonun maliyetinin ise %9 olduğunu varsayalım. Banka bu durumda birinci yıl sonunda %1'lik yani 1 milyon TL tutarında bir kar elde edecektir. Birinci yıl sonunda banka'nın elinde tekrardan 100 milyon TL'lik bir kaynak olacağından

bu paranın kullanılması zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Önceki örnekte olduğu gibi faiz hadlerinde birinci ve ikinci yıllar arasında değişme riski vardır. Kredi faiz hadlerinin piyasa koşulları nedeniyle ikinci yıl düştüğünü ve bankanın %8'den kredi kullandığını varsayalım. Bu durumda banka %1 oranında yani 1 milyon TL zarar edecektir. Banka önceki örnekte olduğu gibi bir faiz riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu risk, bankanın yükümlülüklerine göre düşük vadeli kredi kullandırmasından kaynaklanan yeniden yatırım "reinvestment" riskidir.

Bankaların faiz riskine karşı uygulayabilecekleri temelde iki politika vardır. Birincisi, vadelerin mümkün olduğunca eşitlenmesi şeklinde faiz riskinden korunmasıdır. Bu yöntem faiz riskinin elimine edilmesine karşı uygulanacak en etkin yöntem olarak görünmesine karşın uygulanması hemen hemen mümkün olmayan bir yöntemdir. Bankalar işlerinin yapısı gereği genel itibarıyla düşük vadeli kaynaklara karşın, uzun vadeli kredi kullandıran bir finansal araçlardır. Buna karşın mesela sigorta şirketleri uzun vadeli kaynak ve varlık yapısına sahiptirler. Bankaların varlık ve yükümlülüklerinin vadelerini eşitlemeye çalışmaları karlılıklarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Örneğin bankadan 5 yıl vadeli bir ev kredisi almak isteyen bir müşteriye, bilanço yapısını olumsuz etkileyecek diyerek bankanın kredi vermemesi müşteri kaybına ve karlılığının düşmesine neden olacaktır. Bu nedenlerden ötürü, faiz riski nedeniyle bilanço yapısının varlık ve yükümlülüklerin eşitlenecek şekilde yönetilmesi bir arzu olmakla birlikte kredi ve yükümlülüklerin tutarlarının örneklerimizde gösterildiğinin aksine (zorunlu karşılıklar, serbest karşılıklar gibi faktörler nedeniyle) eşit olmaması nedeniyle teknik olarak da mümkün olmamaktadır. Fakat bankacılıkta kullanılan bazı yöntemler (Rgap, WATMgap gibi) hem vade yapısı hem de tutarlarını hesaba katacak şekilde karşılaştırma yapmayı mümkün kılmaktadır.

Faiz riskinden kaçınmanın ikincisi yöntemi ise risklerin türev enstrümanların kullanılmasıdır. Bankaların faiz riskini elimine etmek için kullanabilecekleri türev araçlar Forward ve Future sözleşmeleri, Opsiyon sözleşmeleri ve Faiz Swapları'dır. Bu sözleşmelerin nasıl kullanıldığını göstermek çalışmamızın konusunun dışındadır. Fakat faiz riskinin türev piyasası araçları kul-

lanılarak engellenmesinin arkasındaki mekanizma şu şekilde özetlenebilir. Bankalar bilançolarındaki varlıklarını, faize duyarlı ve duyarlı olmayan (FDOV) varlıklar ve aynı şekilde kaynaklarını da faize duyarlı ve duyarlı olmayan (FDOK) kaynaklar şeklinde ikiye ayırmaktadırlar. Faize duyarlılık ile kastedilen faiz değişimlerine ne kadar zaman içerisinde tepki gösterileceğidir. Örneğin, 3 aylık bir kredinin faize duyarlılığı, 1 yıllık bir vadeye sahip krediye göre daha fazladır. Faizlerin değişmesi 1 yıllık kredilerde daha geç yansıyacaktır. Faize duyarlılık açısından bakıldığında bankaların bilançoları aşağıdaki şekilde olacaktır:

Banka Bilançosu	
Varlıklar	Kaynaklar
FDV	FDK
FDOV	FDOK ve Özkaynaklar

Yukarıdaki bilançodan da görüleceği üzere, bankaların FDV'leri ile FDK'larının toplam tutarları aynı olmayabilir. İşte FDV ile FDK arasındaki farka "repricing gap" (yeniden fiyatlandırma boşluğu) denilmektedir. Bu ifadeyi aşağıdaki şekilde de gösterebiliriz:

$$R_{gap} = FDV - FDK$$

R_{gap} pozitif, negatif veya sıfır olabilir. Faiz değişikliği durumunda R_{gap}'ın işaretine göre net faiz gelirinde ne gibi bir değişiklik olacağını bilebiliriz. Örneğin, R_{gap} > 0 ve faiz oranı artmışsa, net faiz geliri pozitif olarak değişecektir. Çünkü bankanın FDV > FDK olduğundan faiz artışı, bankanın varlıklarından elde ettiği faiz gelirini, kaynakları nedeniyle katlandığı faiz giderinden daha fazla arttıracaktır. Bu ise net faiz gelirinde pozitif bir artışa yol açacaktır. Net faiz gelirindeki değişiklik aşağıda gösterilen formül ile hesaplanabilir.

$$\Delta NFG = (R_{GAP}) \Delta R = (FDV - FDK) \Delta R$$

Burada, ΔNFG , net faiz gelirindeki değişikliği; ΔR faiz oranındaki değişikliği göstermektedir. Bu hesaplama yöntemi sahip olduğu eksikliklere rağmen bize hedging nasıl kullanıldığını göstermesi açısından yeterli

olacaktır. Bu formül bize faiz oranlarındaki değişimin bankanın bilanço yapısına göre pozitif net faiz geliri mi yoksa negatif net faiz geliri mi elde edileceğini gösterecektir. Bankalar hesapladıkları R_{gap} ile kendi pozisyonlarını belirleyeceklerdir. Eğer bankanın R_{gap} pozisyonu negatif ise banka, faiz artışlarına karşı riskli pozisyonda bulunacak ve bu pozisyonuna karşı kendisine uygun türev aracını kullanacaktır. Örneğin, bankanın faiz riskinin nedenin sadece sahip olduğu 1 milyon TL'lik 20 yıllık hazine tahvilinden kaynaklandığını düşünelim. Faiz oranlarındaki artış bu varlığın fiyatının düşmesine yol açacak ve bankanın (R_{gap} negatif olduğu için) zarar etmesine yol açacaktır. Bu riskin gerçekleşmesinin 3 aylık bir dönem sonra olacağını varsayalım. Hazine tahvilinden kaynaklanan zararı ortadan kaldırmak için Banka bu tutarda ve vadede üç ay sonrası için hazine tahvili teslim etmek üzere bugün türev piyasalarda forward sözleşmesi imzalayacaktır. Piyasa faiz oranlarının 3 ay sonra %2 yükseldiğini varsayarsak banka, aktifinde bulunan hazine tahvilinin değerinin düşmesinden kaynaklanan zararını, forward sözleşmesi nedeniyle elde edeceği kar ile telafi edecektir. Yani banka'nın bugün imzaladığı forward sözleşmesindeki tahvilin fiyatı bugünkü mevcut piyasa faiz hadleri üzerinden hesaplandığından üç ay sonra faiz hadlerinin yükselmesi sonucu teslim edeceği değeri düşen tahvillerin fiyatından yüksek olacağından (banka forward sözleşmesi sonucu teslim edeceği tahvilleri piyasadan ucuza alıp forward işlemindeki fiyattan karşı tarafa satacaktır) banka bu forward işleminden bilançosunda hazine tahviline sahip olmaktan kaynaklanan zararını telafi edecek miktarda kar edecektir.

Türkiye'de vadeli opsiyon borsalarının daha yeni kurulmuş olması ve ürün çeşitliliğinin azlığı nedeniyle henüz türev ürünler gelişmiş ekonomilerde kullanıldığı kadar Türk bankacılık sisteminde yaygın kullanılmamaktadır.³

2. Piyasa Riski

Piyasa riski, varlık ve yükümlülüklerin değişimi yani ticari amaçlarla kullanılması esnasında döviz kurunda, faiz hadlerinde ve varlık fiyatlarında meydana

3 Ertürk, Hakan; Mortgage Krizi ve Türkiye yansımaları-Ekonomik ve Finansal Analiz

gelen değişme nedeniyle ortaya çıkan riski ifade etmektedir. Bankalar için piyasa riski bankaların varlık ve yükümlülüklerini uzun dönemli yatırım ve fonlama amaçları dışında kısa dönemde kar elde etmek amacıyla aktif olarak alım ve satımda (trading) kullanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bankanın bir güne kadar vadesi olan çok kısa dönem zarfında alım satımlarda (trading) bulunması, bankayı artan oranda faiz, döviz kuru ve getiri riskleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Hipotetik olarak, bankaların bilançolarındaki uzun vadeli yatırımlarla ilişkilendirilebilecek kredi ve mevduat kısmını banka bilançosundan çıkardığımızda bankalar günlük alım-satım olarak adlandırılabilir trading portföyü şeklinde bir portföy yönetimi faaliyetlerini de yürütmektedirler. Bankaların trading faaliyetleri kapsamında hem bono, emtia, döviz ve hisse senedi (izin verilmişse) alımlarında hem de bu varlıkların satımı faaliyetinde bulunarak kısa vadeli karlar elde etmeye çalışırlar. Bu tip faaliyetler bankaları sürekli piyasa riskiyle karşı karşıya koyar. Piyasa riskine ekstrem bir örnek olarak İngiliz Barings Bankı verebiliriz. 200 yıllık bir geçmişe sahip banka 1995 yılında trading faaliyeti sonucu uğradığı zararlar nedeniyle iflas etmiştir. Banka'nın trading faaliyetlerini yürütmekle sorumlu elemanı Nick Leeson Japon Nikkei Menkul Kıymetler Borsası endeksi değerinin gelecekte çok fazla yükseleceği yönünde bir spekülasyonda bulunarak 8 milyar dolar tutarında Future sözleşmeleri almış ve bir ay içinde banka 1,2 milyar dolar para kaybetmiştir. Kaybedilen bu para bankanın sermayesinden fazladır.

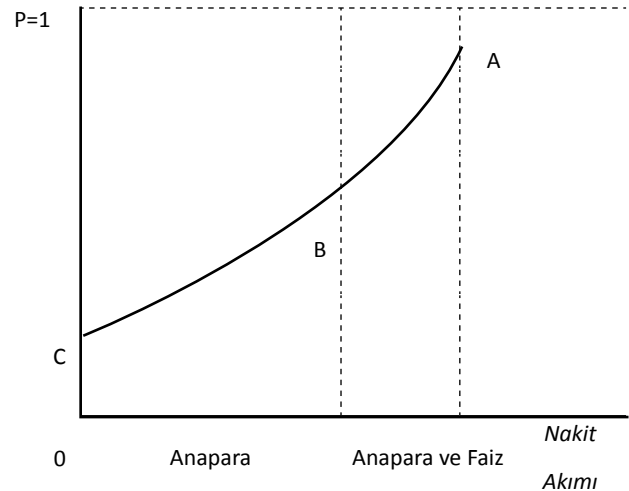
"Piyasa riski, varlık ve yükümlülüklerin değişimi yani ticari amaçlarla kullanılması esnasında döviz kurunda, faiz hadlerinde ve varlık fiyatlarında meydana gelen değişme nedeniyle ortaya çıkan riski ifade etmektedir"

3. Kredi Riski

Bankalar tarafından verilen kredi ve satın alınan menkul kıymetlerin vaat ettiği nakit akımlarının tam olarak alınamaması şeklinde tanımlanmaktadır. Kısaca ban-

kanın kullandırmış olduğu paranın kısmen veya tamamen tahsil edilememesidir. Genel olarak uzun vadeli kredi ve tahvillerin kredi riskinin, kısa vadeliye göre yüksek olduğu varsayılır. Verilen kredilerin veya alınan tahvilin tüm ana para ve faizlerinin zamanında ve tam olarak tahsil edilmesi durumunda bankalar kredi riskiyle karşı karşıya kalmayacaklardır. Fakat böyle bir durum normal hayatın akışında mümkün değildir. Bankalar kullandıkları fonlar nedeniyle her zaman kredi riski ile karşı karşıyadırlar. Aşağıdaki şekilde bankaların kullandıkları fonlar nedeniyle karşı karşıya kaldıkları riski gösteren olasılık dağılımına yer verilmiştir.

Olasılık (P)

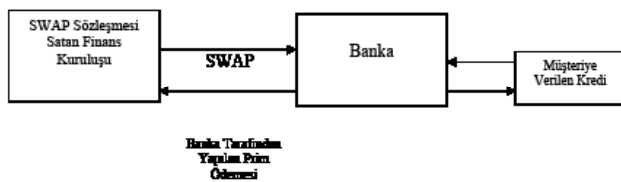

Şekilde A noktası verilen kredilerden anapara ve faiz tahsilatı olasılığını, B noktası sadece anapara tahsil edilme olasılığını (faizin tahsil edilememesi), C noktası ise hem anapara hem de faizin tahsil edilememesi olasılığını göstermektedir. Şekil bankalar tarafından kullanılan kredilerin büyük bir çoğunluğunun anapara ve faizlerinin tahsil edildiğini sadece çok küçük bir olasılıkla (C) hem anapara hem de faizin tahsilinin mümkün olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, hem anaparanın hem de faizin tahsil edilememesi olasılığı az da olsa mevcut olduğu için bankalar tahmini temerrüt oranlarını önceden tahmin etmeli ve riske maruz kaldıkları tutarlar için risk primlerini faiz oranlarına yansıtarak müşterilerinden talep etmelidirler. Örneğin bankaya kredi için başvuran müşteriye banka müşterinin risk profiline uygun olarak uygun

faiz oranını seçmelidir. Eğer müşterinin temerrüt riski yüksekse, yüksek risk primi (faizi) talep etmelidir.

Kredi risklerinin yönetimi süreci, bilgi alma ve gözetim faaliyetlerini içermektedir. Bankalar kredi risklerini minimize etmek için fon kullandıkları müşterilerine ait bilgileri sürekli toplamalı ve müşterilerinin faaliyetlerini gözetlemelidirler. Kredi risk yönetiminde bankaların sahip olduğu avantajlardan birisi de ellerindeki fonları mümkün olduğunca çok müşteriler arasında dağıtabilme konusunda kapasitelerinin yüksek olmasıdır. Bu şekilde bankalar bireysel firma risklerini azaltabilmektedirler. Fakat hala bankalar sistematik risk olarak adlandırabileceğimiz ekonomik nedenlerden dolayı firmaların iflaslarının artması dolayısıyla temerrüde uğrayan kredi riskiyle karşı karşıyadırlar. Bu tip bir sistematik riske en güzel örnek 2007 yılında başlayan ve 2008 yılında şiddetli şekilde hissedilen mortgage krizinin tüm küresel ekonomi üzerindeki bankaların iflasına yada çok büyük zararlarla karşılaşmasına yol açması gösterilebilir.

Bankaların bu yöntemler dışında kredi riskini yönetmek amacıyla kullanabilecekleri ikinci bir yöntemde faiz riskinde olduğu gibi türev araçların kullanılmasıdır. Bu amaçla bankalar Future, Forward, Opsiyon ve Swap sözleşmelerini kullanabilmektedirler. Bu amaçla en fazla kullanılan türev aracı CDS olarak adlandırılan Credit Default Swap sözleşmeleridir. 2000 yılında kullanılan CDS tutarı (notional value) 426 milyar ABD Doları iken bu tutar 2006 yılında trilyon 7,9 trilyon ABD Dolarına ulaşmıştır. Swap sözleşmeleri bir nevi sigorta sözleşmesini andırmaktadır. Swap sözleşmelerinin tarafları ise genellikle bankalar ve sigorta şirketleridir. Bankalar swap sözleşmeleri için swap sözleşmesinin karşı tarafına sabit prim ödemesi yaparken, karşılığında sözleşmenin karşı tarafından kredinin temerrüde düşmesi durumunda temerrüde düşen tutarı temin etme garantisi almaktadır. Bu işlemi aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.

4. Bilanço Dışı Riskler

Bilanço dışı riskler, bankaların şarta bağlı varlık ve yükümlülüklerinden kaynaklanan riskleri ifade etmektedir. Bankaların şarta bağlı varlık ve yükümlülükleri için verilebilecek en iyi örneklerden birisi kredi mektubu veya diğer bir deyişle akreditiflerdir. Akreditifler dış ticarete, belediyeler tarafından ihraç edilen tahvil ödemelerinin garanti altına alınması gibi bir çok alanda kullanılmaktadır. Akreditife ilişkin işlemler bilançolarda yer almamaktadır. Bununla birlikte, akreditif nedeniyle uğranılan bir zarar varsa o zaman garanti kapsamındaki sorumluluk bilançolarda yükümlülük olarak kaydedilmektedir. Akreditif nedeniyle kazanılan gelir veya uğranılan zararlar gelir tablolarında gösterilmektedir.

Akreditif bilanço dışı risklerden sadece birisidir. Akreditifin yanı sıra bankalar tarafından kullanılan kredi taahhütleri ve türev araçlardaki pozisyonlar bilanço dışında takip edilmektedir. Türev araçlar riskten korunma amaçlı veya tam tersine spekülatif bir pozisyon alınmasında kullanılmaktadır. Spekülatif amaçla kullanılan türev araçları bankalar için Baring Banks örneğinde olduğu gibi çok büyük risklere neden olabilmektedir.

5. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, döviz kurunda meydana gelen değişimler nedeniyle bankaların yabancı para varlıklarının veya yükümlülüklerinin değerinin değişmesi nedeniyle uğrayabileceği zararları ifade etmektedir. Döviz kuru riskinin nasıl ortaya çıktığını bir örnekle açıklayalım. Varsayalım ki, bir Türk bankası, bir İngiliz şirkete İngiliz sterlini üzerinden kredi açsın ve zaman içinde İngiliz sterlininin değerinin Türk lirası karşısında düştüğünü varsayalım. Bu tip bir kredi sonucunda Türk bankası, İngiliz şirketten alacağı faiz ve anapara tutarlarının Türk lirası cinsinden değerindeki kayıp nedeniyle vermiş olduğu kredinin anaparasından daha az bir ödeme nedeniyle zarar etme durumunda kalabilecektir.

Genel olarak, bankalar yabancı para varlıklarının yanı sıra yabancı para yükümlülüklerine de sahiptirler. Mesela bir A bankası 100 milyon İngiliz sterlini kredi ver-

mişken, 80 milyon İngiliz Sterlini tutarında mevduata sahip olabilir. Aradaki 20 milyon sterlinlik fark ise Türk lirası mevduatla finanse edilmektedir. Bu durumda, A bankası 20 milyon sterlinlik bir uzun pozisyon içerisinde olup döviz varlıkları yükümlülüklerinden fazladır. A bankası sterlin değerinde Türk lirasına karşı meydana gelen bir değer kaybı durumunda, zarar etme durumuyla karşı karşıya kalacaktır.

A bankasının yukarıdaki durumun tam tersine 100 milyon İngiliz Sterlini mevduatı ve 80 milyon İngiliz Sterlini kredi varlığı olduğu durumda ise, döviz kuru riski bu sefer İngiliz sterlinin Türk lirasına karşı değer kazanması durumunda ortaya çıkacaktır. Sterlinin liraya karşı değer kazanması A bankasının yükümlülüklerinin değerini, varlıklarına kıyasla daha fazla arttıracak ve yine zarar etmesine neden olacaktır.

Döviz kuru riski sadece bankalar için geçerli olmayıp hemen hemen tüm ekonomik birimlerin karşı karşıya kaldıkları bir risk unsurudur. Hazine Müsteşarlığı açısından döviz kuru riski, yabancı para türünden borçlanmalarda karşı karşıya kaldığı çok önemli bir risk iken belediyelerce peşin bedelle doğalgaz satılması da (alımların dövizle yapılması nedeniyle) çok önemli başka bir döviz kuru riskidir.

Bankalar bu tip döviz risklerine karşılık döviz varlıkları ve yükümlülüklerini dengeleme yoluna gitmekte böylelikle bu risklerden korunmaktadırlar. Dengeleme sadece tutar yönünden değil, aynı zamanda vade yönünden de yapılmak zorundadır. Yukarıdaki örnekte A bankası 2 yıl vadeli 100 milyon İngiliz Sterlini varlığına karşın 1 yıl vadeli 100 milyon İngiliz Sterlini yükümlülüğe sahipse bu durumda banka yabancı varlıklar üzerinden faiz riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Piyasalardaki İngiliz sterlini faiz oranlarının yükselmesi durumunda, banka kredi faizlerini değiştiremeyecek ama İngiliz Sterlini mevduata ikinci yıl daha yüksek faiz ödemeye başlamak zorunda kalacaktır.

Aynen diğer risklerde olduğu gibi bankaların döviz kuru riskine karşı da Future, Forward, Opsiyon ve Swap sözleşmeleri gibi türev araçlarını kullanabilmektedirler. Yukarıdaki A bankası örneğinde bankanın karşı karşıya kaldığı 20 milyon İngiliz Sterlini uzun pozisyonu nedeniyle banka bir forward sözleşmesi

satarak bu riskten korunabilir. Şöyle ki, banka hem anapara hem de faiz ödemesi tutarları kadar bir miktar için, verdiği kredinin vadesine göre belirlenmiş bir forward döviz kuru üzerinden şimdiden bir sözleşme ederek döviz kuru riskinden korunabilmektedir.

6. Ülke Riski

Ülke riski, yabancı fon tedarikçilerinin vermiş oldukları krediler veya satın aldıkları menkul kıymetler nedeniyle hak ettikleri geri ödeme tutarlarının ülke yönetimi tarafından alıkonması riskini ifade etmektedir. Ülke risklerine karşı bankaların pek fazla bir şey yapacak güçleri bulunmamaktadır. Bankalar bu gibi durumlarda ya borçların vadesini ya da faiz oranları üzerinde iyileştirmeler yaparak söz konusu ülkeyle anlaşma yoluna gidecek veya ulusal ve/veya uluslararası mahkemelere başvuracaktır.

7. Teknoloji ve Operasyonel Riskler

Operasyonel risk, bankanın iç kontrol süreçlerinin, insan kaynaklarının veya mevcut sistemlerinin yetersizliği veya işleyişindeki sorunlar nedeniyle karşılaşılan riskleri ifade etmektedir. Teknoloji riski ise yapılan teknoloji yatırımlarının karşılığında ölçek ekonomisinin ve bazı faaliyetlerin birleştirilmesi sonucu oluşması beklenen sinerjinin sağlanamaması nedeniyle yeterli maliyet tasarrufunun elde edilememesini ifade etmektedir.

Operasyonel riskler kısmen teknoloji riskiyle ilişkilendirilebilmektedir. Örneğin, 2001 yılı Eylül ayındaki ABD'deki saldırılar Citibank'ın ATM sisteminin yedeklemesinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle bankanın ATM hizmetleri 2 gün boyunca çalışmamıştır. Bununla birlikte operasyonel risklerin kapsamı sadece teknoloji riskiyle ilişkilendirilmemelidir. Personelin karıştığı yolsuzluklar ve yaptığı hatalar da bir çeşit operasyonel risk tanımı içerisine girmektedir.

8. Likidite Riski

Likidite riski, bankacılıkta mevduat sahiplerinin ani para çekim istekleri karşısında bankaların bu talepleri karşılamak konusunda karşılaştıkları riski ifade etmektedir. Bankaların günlük ihtiyaç duyduğu nakit miktarı bankalarca tahmin edilebilir olup bu miktarı ellerinde

tutmakla birlikte anlık ve ani yüksek para çekişlerine karşı yapabilecekleri ellerinde bulunan varlıkları, likit varlıklara dönüştürmek veya borçlanmaktır. Bankaların ellerinde likit varlık tutmaları, tutukları bu likit varlıklar için faiz kazancı elde etmelerini engellediğinden banka maliyetlerini artıran bir unsurdur. Tüm sistemdeki bankaların bu tip taleplerle karşılaşması durumunda ise ellerinde likidite kalmayan bankalar, borç bulmak zorunda kalacaklar fakat tüm bankalar borç aradığından borç bulmakta zorlaşacak ve bankalar ellerindeki öncelikle menkul kıymet şeklindeki varlıkları satmak zorunda kalabilecektir. Bu ise bankaların söz konusu varlıkları çok ucuza satmalarına neden olarak zarar etmesine veya gerekli nakdi bulamamaları durumunda ise iflaslarına yol açabilecektir.

Ani para çekimlerinin neden olduğu riskler dışında likidite yönetimi, bankalar için risk ve getiri şeklindeki tercihleri doğrultusunda belirlenecektir. Yani banka ellinde az likidite bulundurarak faiz getiren varlıklara yatırım yapma veya daha fazla likidite tutma arasında bir tercihte bulunmak zorunda kalacaktır. Bununla birlikte, bankalar kanunen mevduatlarının belli bir oranını zorunlu olarak Merkez Bankası nezdinde likit olarak tutmak zorundadırlar. Bankalar açısından bu tercih serbest likidite oranının belirlenmesi durumunda ortaya çıkmaktadır.

9. İflas Riski

İflas riski bankaların yükümlülüklerine nazaran varlıklarının değerinde ortaya çıkan ani düşüşlere karşı yeterli sermayeye sahip olmamaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Bankaların iflas riskiyle karşılaşması yukarıda söz ettiğimiz risklerin ortaya çıkması durumunda söz konusu olabilmektedir. Bankaların borçlanmış olduğu kaynaklara nazaran daha fazla sermaye bulundurmaları veya diğer bir deyişle, düşük kaldıraç oranı ile çalışmaları onları faiz hadlerindeki olumsuz değışmelere ve batık kredilerin neden olduğu zararlara karşı koymalarını kolaylaştırmaktadır.

C. İÇ DENETİM VE BANKACILIK RİSKLERİNİN YÖNETİMİ

2006 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yayınlanan "Bankaların İç Sistemleri

Hakkında Yönetmelik" in risk yönetimi politikaları ve uygulama usulleri başlığı altında bankaların faaliyetlerinden kaynaklanan risklerinin yönetilmesinde kullanılmak üzere yazılı politik ve uygulama usullerini belirlemeleri gerektiği, bu usullerinde değışen koşullara uyum sağlaması ve hedging, sigorta veya kredi türevleri gibi risk azatım tekniklerinin nasıl kullanılacağına belirtmesi ve risk limitlerinin banka üst yönetimi tarafından belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. İç denetim fonksiyonu ile ilgili olarak, yönetmeliğin iç denetim sisteminin amacı ve kapsamı bölümünde, bankaların risk ölçüm modeli kullanması durumunda, iç denetimin bu modelle ilgili olarak risk yönetimi modelinin risk yönetimine dahil edilip edilmediğini, modelin fiyatlama ve değıerleme sistemlerini, risk ölçüm modellerinin kapsadığı riskleri, modellerde kullanılan verilerin ve varsayımların doğruluğu ve uygunluğunu, veri kaynaklarının güvenliği, bütünlüğü ve zamanında elde edilebilirliği konularında denetim yapabilecekleri ifade edilmektedir. Yönetmelik açısından bakıldığında bankalarda iç denetimin bankaların risk yönetiminde etkin rol oynaması öngörülmektedir. İç denetçilerin bu denetimi gerçekleştirebilmek için finansal yönetim teknikleri hakkında yeterli donanımına sahip olmaları gerekmektedir.

"İç denetim fonksiyonu ile ilgili olarak, yönetmeliğin iç denetim sisteminin amacı ve kapsamı bölümünde, bankaların risk ölçüm modeli kullanması durumunda, iç denetimin bu modelle ilgili olarak risk yönetimi modelinin risk yönetimine dahil edilip edilmediğini, modelin fiyatlama ve değıerleme sistemlerini, risk ölçüm modellerinin kapsadığı riskleri, modellerde kullanılan verilerin ve varsayımların doğruluğu ve uygunluğunu, veri kaynaklarının güvenliği, bütünlüğü ve zamanında elde edilebilirliği konularında denetim yapabilecekleri ifade edilmektedir"

D. SONUÇ

Yukarıda bahsedilen riskler ve buna karşı bankaların elinde bulunan araçlar bankaların risk yönetimi süreçlerinin banka karlılığının sağlanması ve sürdürülebilmesi konusunda ne kadar önem arz ettiğini ortaya koymaktadır. Yaşadığımız küresel finansal kriz bankaların sahip olduğu risklerin etkisinin yol açabileceği hasarlar göz önüne alınarak çok iyi değerlendirilip, riskleri en aza indirecek şekilde stratejilerin oluşturulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Risk yönetimi bankalar açısından yürütülmesi gereken herhangi bir faaliyet olmayıp, finansal uzmanlık gerektiren ve dikkatle uygulanması gereken bir faaliyet alanıdır. Bankacılıkta iç denetim faaliyeti bankacılık sektörünün karşı karşıya kaldığı risklere karşı risk modellerinde kullanılan verilerin uygunluğu, yeterliliği, güvenilirliği ve zamandallığı ile modelin fiyatlama ve değerlendirme sistemleri hususlarında denetim yaparak üst yönetime katma değer sağlaması risk yönetiminde yeni bir anlayışı ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. İç denetim faaliyetlerinin etkin ve katma değer sağlaması için iç denetimi yerine getiren denetçilerin finansal konularda yeterli bilgi ve deneyime sahip olması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

1. Bankacılık: Yönetim ve Performans, http://www.ekodialog.com/finansal_eko/fin_eko_konulari6.html,
2. Saunders, Anthony-Cornett, Marcia Millon; Financial Institutions Management Six Edition, page: 168-188,
3. Ertürk, Hakan; Mortgage Krizi ve Türkiye yansımaları-Ekonomik ve Finansal Analiz
4. Robert L. McDonald, Derivatives Markets
5. Stephen A. Ross, Randolph W. Westerfield, Jeffrey Jaffe; Corporate Finance